

مجازات اعدام

در اسناد جهانی و قوانین ایران

تألیف

مهرنوش کمال

پژوهشگر حقوق عمومی و مدرس دانشگاه

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	: کیال، مهرنوش
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی مجازات اعدام در اسناد جهانی و تطبیق این مجازات با قوانین ایران
مشخصات نشر	: تهران: مجد، ۱۳۹۴.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۴۶۵-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: اعدام
موضوع	: اعدام (فقه)
موضوع	: اعدام -- ایران
رده بندی کنگره	: HV۸۶۹۴/ک۹ ۱۳۹۴
، بندی دیویی	: ۳۶۴/۶۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۹۵۸۶۶۹

هرگونه تکثیر کتب یا قلمرو این کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است. مواد تخلف را به دفتر مرکزی و مجده گزارش فرمایید.

مبازات اعدام در اسناد جهانی و قوانین ایران

تألیف: مهرنوش کیال

انتشارات مجد

چاپ اول: ۱۳۹۴ تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ - منحصراً «مجد» است.

دفتر مرکزی

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان وحید نظری و فروردین پلاک ۱۰۸

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۹۶۱۰۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۴۶۵-۰

ISBN: 978-600-193-465-0

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۸

شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، تقاطع شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۰، تلفن: ۶۶۴۸۸۷۴

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw92@gmail.com

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۰۲۱۶۶۴۹۰۹۹۸

فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید مبرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می‌شود.

فهرست مطالب

۱۴.....	چکیده
۱۵.....	مقدمه
۲۵.....	بخش اول: کلیات
۲۹.....	فصل اول: بررسی تاریخیچه و مبانی نظری در خصوص مجازات اعدام
۳۰.....	۱. تاریخچه مجازات اعدام در جهان
۳۱.....	مبحث اول: دوران باستان تا قرون وسطی
۳۲.....	بند ۱: مجازات اعدام در تمدن‌های باستانی
۳۲.....	۱.۱. مصر
۳۴.....	۲. روم
۳۶.....	۳. یونان
۳۷.....	۴. ایران
۳۸.....	بند دوم: مجازات اعدام در دوران آلمان
۳۹.....	۱. دین یهود
۴۱.....	۲. مسیحیت
۴۲.....	۳. اسلام
۴۳.....	مبحث دوم: از قرون وسطی تا انقلاب کبیر فرانسه
۴۴.....	بند اول: دلایل مخالفان و موافقان مجازات اعدام
۴۵.....	۱. دلایل مخالفین مجازات اعدام
۴۸.....	۲. دلایل موافقان مجازات اعدام
۵۱.....	بند دوم: مبانی نظری پاره‌ای از اندیشمندان در مورد مجازات اعدام
۵۲.....	۱. منتسکیو
۵۳.....	۲. ژان ژاک روسو
۵۴.....	۳. سزار بکاریا
۵۶.....	۴. بنتام
۵۷.....	مبحث سوم: از انقلاب کبیر فرانسه تا عصر حاضر
۶۱.....	بند اول: مجازات اعدام از دوران بعد از انقلاب کبیر فرانسه
۶۶.....	بند دوم: آمار مجازات اعدام در جهان معاصر
۶۷.....	گفتار دوم: تاریخچه مجازات اعدام در ایران

۶۸.....	مبحث اول: مجازات اعدام در ایران باستان
۶۹.....	مبحث دوم: مجازات اعدام در دوران میانه ایران
۷۱.....	مبحث سوم: مجازات اعدام در دوران معاصر
۷۲.....	مبحث چهارم: مجازات اعدام در دوره جمهوری اسلامی ایران
۷۸.....	نتیجه‌گیری

بخش دوم: بررسی اقدامات جهانی در جهت لغو و محدودیت مجازات

۸۱.....	اعدام
۸۶.....	فصل اول: بررسی اقدامات و اسناد لغو کننده اعدام
۸۶.....	گفتار اول: اسناد بین المللی الفاگر
۱.....	اساسنامه دیوان کیفری بین المللی موسوم به اساسنامه روم مورخ ۱۷
۸۶.....	ژوئیه ۱۹۴۸
۲.....	پروتکل اختیاری میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی مورخ
۹۱.....	۱۵ دسامبر ۱۹۸۹
۹۵.....	۳. کنوانسیون حقوق کودک مورخ ۲۰ نوامبر ۱۹۸۹
۹۷.....	گفتار دوم: اسناد منطقه ای الفاگر
۱.....	پروتکل ششم کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی های
۹۸.....	اساسی مورخ ۲۸ آوریل ۱۹۵۳
۲.....	پروتکل شماره ۱۳ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی های
۱۰۱.....	اساسی مورخ ۲۱ فوریه ۲۰۰۲
۱۰۶.....	۳. پروتکل دوم کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر مورخ ۸ جون ۱۹۹۰
۱۰۸.....	فصل دوم: بررسی اقدامات و اسناد محدود کننده اعدام
۱۰۸.....	گفتار اول: اسناد بین المللی محدود کننده
۱.....	اسناد حقوق بشر دوستانه کنوانسیون های ژنو مورخ ۲ اوت ۱۹۴۸ و
۱۰۸.....	پروتکل های الحاقی به کنوانسیون های ژنو مورخ ۱۶ دسامبر ۱۹۴۸
۱۰۹.....	اول: رزمندگان اسیر شده
۱۱۰.....	دوم: غیرنظامیان
۱۱۳.....	۲. میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی مورخ ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶
۱۲۰.....	۲.۱. اقدامات کمیته حقوق بشر و بررسی اجمالی رویه کمیته حقوق بشر
۳.....	کنوانسیون ضد شکنجه و رفتار یا مجازات های بی رحمانه، غیر انسانی
۱۲۸.....	یا تحقیر کننده مورخ ۱۰ دسامبر ۱۹۸۴
۴.....	کنوانسیون بین المللی محو هر نوع تبعیض نژادی مورخ ۲۱ دسامبر
۱۳۰.....	۱۹۶۵

۱۳۱	۵. کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان مورخ ۱۸ دسامبر ۱۹۷۹:.....
۱۳۳	گفتار دوم: اسناد منطقه ای محدود کننده.....
	۱. کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی های اساسی مورخ ۴
۱۳۴	نوامبر ۱۹۵۰.....
	۱.۱. اقدامات دیوان اروپایی حقوق بشر و بررسی اجمالی رویه قضایی
۱۳۷	دیوان اروپایی حقوق بشر.....
۱۴۵	۲. کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر مورخ ۲۲ نوامبر ۱۹۶۹.....
۱۴۹	۳. منشور آفریقایی حقوق بشر و خلق ها مورخ ۲۷ ژوئن ۱۹۸۱.....
۱۵۲	۴. اقدامات اتحادیه اروپا مورخ ۸ آوریل ۱۹۶۵.....
۱۵۷	نتیجه گیری.....

بخش سوم: بررسی حق، کیفری جمهوری اسلامی ایران در مورد

۱۶۱	مجازات اعدام.....
۱۶۵	فصل اول: جرائم حدی مستوجب اعدام.....
۱۶۵	گفتار اول: ماهیت و معنای حد.....
۱۶۷	گفتار دوم: اقسام حدود.....
۱۶۸	۱. زنا.....
۱۶۸	الف. زناى محصنه.....
۱۷۱	ب. زنا با محارم.....
۱۷۲	ج. زناى به عنف.....
۱۷۳	د. زناى غير مسلمان با زن مسلمان.....
۱۷۴	ه. تکرار زنا.....
۱۷۵	۲. لواط.....
۱۷۶	۳. تکرار مساحقه.....
۱۷۷	۴. تکرار قذف.....
۱۷۸	۵. تکرار شرب مسکر.....
۱۷۹	۶. محاربه.....
۱۸۲	۷. تکرار سرقت.....
۱۸۴	۸. سب النبى.....
۱۸۵	۹. بغى و افساد فى الاض.....
۱۸۶	۱۰. ساير جرائم.....
۱۸۸	فصل دوم: جرائم مستوجب قصاص.....
۱۸۹	گفتار اول: معنای قصاص.....

۱۹۰	گفتار دوم: قصاص در قوانین جزایی ایران
۱۹۱	۱. قتل عمد
۱۹۴	۲. نوزاد کشی
۱۹۴	گفتار سوم: تفاوت قصاص و اعدام
۱۹۶	گفتار چهارم: مشکلات موجود در اجرای قصاص
۱۹۸	فصل سوم: جرائم تعزیری مستوجب اعدام
۲۰۰	گفتار اول: جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی
۲۰۰	مبحث اول: جرائم در حکم محاربه و افساد فی الارض
۲۰۳	مبحث دوم: جرائم بر ضد امنیت خارجی کشور
۲۰۳	۱. تشکیل دسته یا جمعیت به قصد بر هم زدن امنیت کشور
۲۰۴	۲. تحریک موثر نیروهای مسلح به عصیان
۲۰۴	۳. همکاری با دول متخاصم خارجی
۲۰۵	مبحث سوم: جرائم بر ضد امنیت داخلی
۲۰۵	۱. سوءتصدد به مقامات داخلی
۲۰۶	مبحث چهارم: جرائم علیه امنیت داخلی
۲۰۶	۱. احراق اموال به قصد مقابله با حکومت اسلامی
۲۰۷	۲. نهب و غارت
۲۰۷	۳. اجماع و تبانی برای ارتکاب جرائم
	۴. خرابکاری در وسایل و تأسیسات مورد استفاده عمومی به منظور اخلاف
۲۰۸	در نظم و امنیت عمومی
۲۰۹	گفتار دوم: قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران
۲۱۰	مبحث اول: کلیات (تعریف نظامی و جرم نظامی)
۲۱۱	بند اول: جرائم علیه امنیت داخلی و خارجی
۲۱۲	بند دوم: جرائم برخلاف تکالیف نظامی
۲۱۳	بند سوم: فرار
۲۱۴	بند چهارم: جرائم علیه اموال و مالکیت
۲۱۵	بند پنجم: گزارش خلاف واقع
۲۱۵	گفتار سوم: سایر قوانین
	مبحث اول: مجازات اعدام در قوانین متفرقه جزایی مصوب قبل از پیروزی انقلاب اسلامی
۲۱۶	بند اول: اخلافگران در تأسیسات آب، برق، گاز و مخابرات کشور
۲۱۷	بند دوم: اخلافگران در صنایع
۲۱۷	بند سوم: هواپیما ربایی

۲۱۸	بند چهارم: اخلاطگران صنعت نفت
۲۱۸	بند پنجم: کیفرهای راه آهن
	بند ششم: کیفرهای مربوط به امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و
۲۱۸	آشامیدنی
۲۱۹	بند هفتم: جرائم مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی:
	مبحث دوم: مجازات اعدام در قوانین متفرقه جزایی مصوب بعد از پیروزی
۲۱۹	انقلاب اسلامی
۲۱۹	بند اول: جرائم مرتبط با مواد مخدر
۲۲۳	بند دوم: اخلاطگران نظام اقتصادی
۲۲۳	بند سوم: تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس، کلاهبرداری
	بند چهارم: تشدید مجازات جاعلین اسکناس و وارد کنندگان، توزیع
۲۲۴	کنندگان، مصرف کنندگان اسکناس
۲۲۴	بند پنجم: تشدید مجازات مرتکبین بصری
	گفتار چهارم: بررسی انواع ویژه اعدام کودکان و نوجوانان در قانون جمهوری
۲۲۵	اسلامی ایران
۲۳۰	نتیجه گیری
۲۳۳	نتیجه گیری و پیشنهادها
۲۴۷	ضمیمه
	بخشنامه به واحد های قضایی سراسر کشور و سازمان ها و اقدامات تامینی و
۲۴۷	تربیتی کشور
۲۵۳	فهرست منابع

فهرست کلمات اختصاری

Abbreviations

AC	Appeal Cases
AI	Amnesty International
AIR	All India Reporter
AJIL	American Journal of International Law
All ER	All England Reports
Ann. Dig.	Annual Digest and Reports of Public International Law
Cases	
BFSP	British Foreign and State Papers
BYIL	British Yearbook of International Law
C.o. E	Council of Europe
CCC	Canadian Criminal Cases
CHR	Commission on Human Rights
CHRY	Canadian Human Rights Yearbook
CLR	Commonwealth Law Reports
Coll.	Collection of decisions of the European Commission of Human Rights
CTS	Consolidated Treaty Series
CYIL	Canadian Yearbook of International Law
DLR	Dominion Law Reports
DR	Decisions and Reports of the European Commission of Human Rights
Doc.	Document
EC	European Communities
EHRR	European Human Rights Reports
ESC	Economic and Social Council
ETS	European Treaty Series
F.R	Federal Reporter
FC	Federal Court
FCR	Federal Court Reports
FCTD	Federal Court Trial Division
GA	General Assembly
HL	House of Lords
HRJ	Human Rights Journal
HRLJ	Human Rights Law Journal
HRQ	Human Rights Quarterly
ICC	International Criminal Court
ICJ	International Court of Justice
ICLQ	International and Comparative Law Quarterly
ICRC	International Committee of the Red Cross
ICTY	International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
ICTR	International Criminal Tribunal for Rwanda
ILC	International Law Commission
ILM	International Legal Materials

ILR	International Law Reports
JCPC	Judicial Committee of the Privy Council
L.Ed	Lawyer's Edition
LNTS	League of Nations Treaty Series
LRC	Law Reports of the Commonwealth
LRTWC	Law Reports of the Trials of the War Criminals
Martens	Martens Treaty Series
NAC	National Archives of Canada
NILR	Netherlands International Law Review
NQHR	Netherlands Quarterly of Human Rights
OAS	Organization of American States
OASTS	Organization of American States Treaty Series
OAU	Organization of African Union
RCAD	Recueil de Cours de l'Academie du Droit International de la Haye
RUDH	Revue universelle des droits de l'homme
Res.	Resolution
S-CHR	Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities
SA	South African Law Reports
SC	Supreme Court
SCR	Supreme Court Reports
TS	Treaty Series
TWC	Trials of the War Criminals
UTKS	United Kingdom Treaty Series
UN	United Nations
UNCIO	United Nations Conference on International Organization
UNTS	United Nations Treaty Series

قانون مجازات اسلامی

ق.م.ا.

قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح

ق.م.ج.ن.م.

چکیده

حقوق بین‌الملل در چند سال اخیر دارای توسعه چشمگیری در زمینه لغو به ویژه در اروپا بوده است. پذیرش و امضای اسناد بین‌المللی در ارتباط با مجازات اعدام موجب امیدواری به لغو اعدام توسط دولت‌های جدید می‌گردد و همچنین از سیر رو به عقب و ارتجاعی ممانعت از لغو اعدام جلوگیری می‌نماید.

در همین ارتباط اندیشمندانی همانند ویکتور هوگو و بکاریا اعتقاد به بی‌رحمانه بودن مجازات اعدام دارند. آن‌ها همچنین فایده این مجازات را زیر سؤال قرار دادند و خاطرنشان نمودند که جرائم در کشورهای لغو کننده بیشتر از کشورهای حفظ کننده اعدام نیست. ایشان بر ماهیت غیرقابل جبران اعدام به ویژه در اشتباهات قضایی تأکید می‌نمودند. در نهایت آن‌ها گفتند خود را از این مسأله ابراز می‌دارند که چگونه جامعه، کسی را که به خاطر قتل دیگری سزا می‌کند، در نهایت خونسردی مجازات می‌نماید.

ولی افکار عمومی تا حدودی در این زمینه متقاعد کننده نیست. بسیاری از مردم هنوز به اصل چشم در برابر چشم دندان به دندان به ویژه در جرائم فجیع معتقدند. بعضی معتقدند ماهیت هشدار دهنده مجازات اعدام ممکن است دارای نقش مسالمت‌آمیزی حداقل در بعضی جرائم باشد. ولی سایرین این مسأله اعتراض می‌کنند و به تکرار این گونه جرایم استناد می‌نمایند. آن‌ها از این مسأله هراس دارند که حق حیات مجنی‌علیه در مقام دوم نسبت به حق حیات مجرم قرار گیرد.

این موضوع هنگامی مورد توجه قرار می‌گیرد که علاوه بر اسناد متداول لازم‌الاجرا، به ملاک‌های حقوق بین‌المللی که در این زمینه وجود دارد توجه شود. در این نوشتار احتمال وجود ملاک‌های عرفی با اشاره به ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹ با رویکرد دیوان بین‌المللی دادگستری و تطبیق آن با ملاحظات اولیای انسانی بررسی می‌شود. و در انتها این نتیجه به دست می‌آید که این قوانین باید فقط در زمان صلح اعمال شوند. با این دیدگاه، مجازات اعدام نمی‌تواند بدون قضاوت توسط دادگاه بی‌طرف که در آن حقوق متهم رعایت شود، اعمال گردد. بنابراین مجازات اعدام باید تنها برای مهم‌ترین جرائم اعمال گردد و در مورد زنان باردار و کودکان زیر ۱۵ سال سن و مجائین کاربرد ندارند. اکنون مجازات اعدام در بسیاری از کشورهای جهان لغو شده است و فقط در بعضی از قسمت‌های جهان اجرا می‌گردد از جمله ایالات متحده آمریکا، آفریقا و کشورهایی که از دین اسلام تبعیت و پیروی می‌نمایند.

مقدمه

حق حیات یکی از حقوق طبیعی و فطری انسان است و پایه و اساس تمام حقوق انسانی به شمار می‌رود. زیرا همه حقوق منوط به وجود خود شخص است و بدون او معنایی ندارد. حیات موهبتی است که پروردگار متعال آنرا به افراد ارزانی داشته و برای آن ارزش و احترام زیادی قائل گردیده، چنان که سلب بدون مجوز آن را همانند سلب حیات تمام مرده دنیا می‌داند و حتی به خود صاحب حق نیز اجازه سلب چنین حقی را نداده است و خود سلب و انتحار را از مذموم‌ترین اعمال و بزرگ‌ترین گناهان به شمار آورده است.

این حق دارای پتانسیل و اهمیتی است که هیچ حکومتی نمی‌تواند خودسرانه و بدون مجوز شرعی و قانونی این حق را از افراد سلب کند، بلکه هر حکومتی مکلف است که در صیانت از جنس انسانی خود بکوشد و این یکی از وظایف اصلی هر حکومتی است. در واقع هیچ حکومتی نمی‌تواند نسبت به مسوولیت اخلاقی خود در مورد اعدام در داخل کشور و جامعه بین‌المللی بی‌اعتنا باشد. زیرا این حق در کنوانسیون‌ها، اسناد و معاهدات بین‌المللی نیز از حقوق طبیعی و الهی برادر شناخته شده و حمایت و حفاظت از آن وظیفه تمام دولت‌ها و اعضای جامعه بین‌المللی است. خوب گشته است.

اما با وجود احترام و ارزشی که برای حق حیات نائل شده‌اند، در قوانین جزایی بعضی کشورها انجام ارادی بعضی از اعمال مجازات اعدام را در پی دارد و به عبارتی دیگر محکمه می‌تواند در صورت اثبات جرم حکم به سلب حیات مرتکب صادر نماید. در اینجا است که با مجازاتی سنگین و شدید بنام «اعدام» یا «مجازات مرگ» برخورد می‌نماییم. مجازات اعدام از ابتدای تاریخ بشر در همه تمدن و اقوام و ادیان وجود داشته و علاوه بر جرائم و افعالی همانند قتل نفس، توهین به اعتقادات، تعدات دینی و اهانت به خاندان پادشاهان در برابر برخی از جرائم و افعال حتی به ظاهر کم اهمیت نیز اعمال می‌شده است.

با مخالفت‌هایی که از حدود دویست سال پیش با اعمال مجازات‌های سالب حیات از طرف فلاسفه و مصلحان بشریت آغاز گردید، مباحثه‌های فراوانی در نقد و تحلیل این مجازات آغاز شد و از همان سال‌ها جنبش بین‌المللی لغو اعدام آغاز به کار نمود. همین فعالیت‌ها و چالش‌های جنبش بود که در سال‌های اخیر از طرفی منجر به تصویب چندین کنوانسیون و پروتکل بین‌المللی در مخالفت با مجازات اعدام گردیده و از طرف دیگر سبب لغو مجازات اعدام در بسیاری از کشورها و ممالک دنیا شده است. جمیع اعلامیه‌ها،

عهدنامه‌ها و میثاق‌های عمده حقوق بشر بر این صراحت دارند که هر کسی «حق حیات، آزادی و امنیت شخصی» دارد. همچنین ضوابط بین‌المللی حقوق بشر که از ۱۹۴۸ به بعد توسط سازمان ملل و سازمان‌های منطقه‌ای وضع شده، کلیه اشکال «مجازات و رفتار بیرحمانه، غیرانسانی و تحقیرآمیز» را منع کرده است.

در واقع از جنگ جهانی دوم به بعد، که جنبش دفاع از حقوق بشر بسط یافته، کوشش برای لغو مجازات اعدام نیز حیات تازه‌ای به خود گرفته است. در عرض دهه گذشته بطور متوسط حداقل یک کشور در هر سال مجازات اعدام را برای جرائم معمولی یا برای کلیه جرائم از مجموعه قوانین خود حذف کرده است. اراده سیاسی برای لغو مجازات اعدام در هر کشور، در نهایت امر، در داخل همان کشور بروز می‌کند. قراردادهای بین‌المللی حقوق بشر به وضع محدودیت‌ها و ایجاد تضمین در برابر مجازات اعدام در کشورهایی می‌پردازد که آن را لغو کرده‌اند. تجربه کشورهایی که مجازات اعدام را لغو کرده‌اند بوضوح نشان می‌دهد که چوبه مجازاتی نه مطلوب است و نه ضرورت دارد. معذالک این مردم و رهبران هر کشور هستند، که می‌باید مانند که تعهد آنان نسبت به حقوق بشر و یافتن راه حل واقعی در برابر جرائم با خاتمه دادن به مجازات اعدام تحقق می‌یابد.^۱

واقعیت این است که در مورد مجازات اعدام، نه تنها طبیعت جرم بلکه سوابق قومی و اجتماعی و امکانات مالی یا عقاید سیاسی به همین غالباً در این که چه کسی اعدام شود و چه کسی نشود، نقش تعیین کننده ای بازی می‌کند. باید در نظر داشت که کلیه نظام‌های قضایی ممکن است دستخوش تبعیض یا بروز اشتباهات احتمالی شود. عوامل انسانی، از قبیل: مصلحت اندیشی، برخورداری از حق تصمیم‌گیری و تأثیر افکار عمومی می‌تواند هر مرحله از رسیدگی قضایی را، از کیفرخواست گرفته تا صدور حکم مجازات یا تبرئه، تحت تأثیر قرار دهد.

این که چه کسی باید اعدام شود و چه کسی حق ادامه حیات دارد، می‌تواند نهایتاً بر اثر ملاحظه عواملی تعیین شود که مستقیماً ارتباطی با خاطی یا بیگانه بودن شخص ندارد؛ خطا، سوء تفاهم، تفسیر متفاوت از قوانین، سلائق گوناگون دادستان‌ها و قضات و اعضای هیأت‌های منصفه را می‌توان در زمره این عوامل دانست. کشف هرگونه اشتباه فنی که مقامات پلیس، دادرسی یا قضات مرتکب شده باشند، ممکن است ناقض حکم صادره باشند. مبتدی بودن وکیل مدافع یا تأخیر در دسترسی به مدارک، می‌تواند منجر به اعدام فرد شود.

1-Peter , Hodgkinson , Capital Punishment : Global Issues and Prospects , London , Waterside Press , 1981 , p 103.

آن‌جا که توانایی استفاده از وکلای حقوقی مجرب، عامل تعیین‌کننده‌ای در نتایج دادرسی است، مساله نژاد، طبقه و فقر مادی می‌تواند نحوه دادرسی را شدیداً تحت تأثیر قرار دهد. در قبال جرائم متساوی المجازات، ثروتمندان و صاحبان نفوذ سیاسی و وابستگان به گروه‌های مذهبی و نژادی حاکم نسبت به طبقه کم درآمد، هواداران گروه‌های سیاسی و وابستگان به مذهب و نژادهای مطرود، کمتر در معرض خطر محکومیت به اعدام و اجرای حکم قرار دارند. از آن‌جا که اعدام، مجازاتی غیرقابل برگشت است، احتمال خطای قضایی، به هر دلیل که باشد، در مورد جرائم مشمول این حکم اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. غیرقابل برگشت بودن مجازات اعدام باعث تمایز کیفی این مجازات از سایر انواع مجازات‌ها است. با اجرای حکم اعدام، دیگر برگشتی بر آن متصور نیست.

از سوی دیگر، مجازات اعدام، مفاهیم جدید کیفرشناسی را نفی می‌کند. این مفاهیم بر این نظریه استوارند که صلاح مرتکبین جرم‌های جنایی امکان‌پذیر است. واضح است که متهمین دادگاه‌هایی که احتمال اعدام در آن می‌رود باید به معنی دقیق کلمه از دادرسی عادلانه‌ای برخوردار باشند، اگر ضوابط رسمی دادرسی عادلانه نادیده گرفته و یا اغماض شود، مجازات اعدام در معرض سوءاستفاده سیاسی قرار می‌گیرد و خطر اعدام افراد بی‌گناه افزایش می‌یابد. علیرغم اینکه تصدیق‌های لازم جهت برگزاری دادرسی‌های عادلانه برای کلیه مجازات‌های مشمول اعدام در سطح جهانی بدون قید و شرط پذیرفته شده، هزاران زندانی بر اثر محاکماتی که آشکارا، ناعادلانه بوده، اعدام شده‌اند. علاوه بر این صدها زندانی نیز به جرم قاچاق مواد مخدر مشمول اعدام قرار گرفته‌اند. استدلال استفاده از مجازات اعدام در این مورد آن است که بیش از سه مجازات دیگری، در مبارزه با قاچاق مؤثر است. معذالک به رغم صدها مورد اعدام، هیچ رسانه رازری، ناظر بر کاهش قاچاق مواد مخدر وجود ندارد که به تهدید یا صدور مجازات اعدام نسبت داده شود.^۱

در سال ۱۹۸۸ یکی از آخرین تحقیقات در مورد میزان قتل نفس و تناسب آن با مجازات اعدام برای سازمان ملل تهیه شد، این تحقیق مشابه اولین گزارش گزارشگر ویژه سازمان ملل در دهه ۷۰ میلادی آقای مارک آنسل می‌باشد، وی در سال ۱۹۶۳ برای تهیه گزارشی درباره مجازات اعدام از سوی سازمان ملل متحد انتخاب شده بود.^۲ در

1-Sonia Rosen , "Abolition of the Death Penalty: An Emerging Norm of International Law ", 14 Hamlin Journal of Public Law and Policy, 2001 ,page 23.

۲- برای آگاهی بیشتر بنگرید به :مارک آنسل، مجازات اعدام، ترجمه مصطفی رحیمی، (تهران، انتشارات آگاه، ۱۳۶۵).

نتیجه‌گیری تحقیق آمده است که «از نظر علمی دلیلی وجود ندارد که مجازات اعدام به عنوان یک عامل بازدارنده تأثیر بیشتری نسبت به حبس ابد داشته باشد. شواهد موجود من حیث المجموع مؤید این نظریه نیست که اعدام عامل بازدارنده است.»^۱

در انتها می‌توان گفت صرف‌نظر از اینکه دولت‌ها در اعدام زندانیان چه دلایلی اقامه کنند و چه شیوه‌هایی به کار ببندند، مجازات اعدام را نمی‌توان از مسئله حقوق بشر به ویژه حق حیات و حق تمامیت جسمی و روحی، جدا انگاشت و مبارزه برای لغو آن را از مبارزه برای احقاق حقوق بشر جدا دانست.

با توجه به این که هر تحقیقی بر مبنا و پلان مشخصی پایه‌گذاری شده است، در این قسمت نیز سعی در مشخص کردن ارکان نوشتار شده است، به همین دلیل اهداف، اهمیت و ضرورت تحقیق، سئوالات و فرضیه‌ها، روش و سازماندهی تحقیق تبیین می‌گردد، تا از همان ابتدا شیوه کار روشن گردد.

بنابراین می‌توان در ابتدا برای مشخص نمودن مبنا و پلان تحقیق از هدف سخن گفت. این تحقیق برپایه است که نشان دهد از سال ۱۹۴۸ که اولین پیشنهاد ملاک‌های بین المللی لغو یا محدودیت اعدام داده شد، پیشرفت‌های آشکاری به سمت لغو در جریان است. این تحقیق بدنبال بررسی مباحث سیاسی، اخلاقی، مذهبی، جرم‌شناسی در مورد لغو یا نگهداری اعدام نیست و به این مسئله تنها در بسیاری از آثار اشاره شده است. هدف اصلی از این تحقیق بررسی مجازات اعدام در اسناد جهانی و منطقه‌ای و بیان آثاری است که، اسناد در این مجازات ایفا کرده‌اند. و طرح این مسئله که خلأهای موجود در ارتباط با اسناد جهانی چیست؟ هدف دیگری که در طی تحقیق، آن پرداخته می‌شود، وضعیت مجازات اعدام در قوانین داخلی ایران است، و این که آیا این قوانین با اسناد بین المللی موجود و استانداردهای فعلی مطابقت دارند یا خیر؟

مجازات اعدام تحت تأثیر آثار و نوشته‌ها و عقاید دانشمندان زمان ده عنوان کلی، از مسائل مهم حقوق کیفری همواره مورد بحث و تبادل افکار قرار داشته، که از جمله می‌توان به مباحث کنفرانس بین المللی ۱۹۹۸ که با شرکت بیش از یکصد تن از متخصصان و دانشمندان علوم کیفری جهان در شهر سیراکیز تشکیل گردید، اشاره نمود.^۲

۱- جامعه دفاع از حقوق بشر ایران، پاییز ۱۳۸۰، www.dadgostari-Tehran.ir/farsi/edam-3.htm

۲- منوچهر خزاغی، «مجازات اعدام بر اساس کنفرانس بین المللی سیراکیوز {ایتالیا}»، مجله تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی، سال دوم، شماره ۸، ۱۳۶۹، ص ۱۰۷.

اما علی رغم وجود مقالات و تحقیقات متعددی در ارتباط با مجازات اعدام، هیچ تحقیق کامل و جامعی در رابطه با جایگاه این مجازات در اسناد بین المللی صورت نگرفته است. نقص‌های موجود در برخی از اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای نیز از جمله کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی ۱۹۵۰، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار نگرفته‌اند، به همین دلیل ضرورت چنین تحقیقی را باید در تجزیه و تحلیل و شفاف سازی این موضوع یافت.

جهت دهی تحقیق با سوال و فرضیه های مرتبط با آن پی ریزی و بنا می‌گردد و چارچوب و هدف از طریق ایجاد سوال و فرضیه مشخص می‌گردد لذا سوالات و فرضیه های به شرح ذیل می‌باشد:

سوالات تحقیق:

سوال اصلی: تاکنون اسناد جهانی، در رابطه با موضوع مجازات اعدام چه رویکردی اتخاذ کرده‌اند؟

سوال فرعی اول: آیا قانون اساسی ایران از استانداردهای بین المللی پیروی کرده است؟
سوال فرعی دوم: آیا ایجاد نهادهای بین المللی در رابطه با محدودیت و یا الغاء مجازات اعدام در قوانین کشورهای جهان تأثیر گذاشته است؟

فرضیه های تحقیق:

فرضیه اصلی: اکثر اسناد جهانی، کشورها را به محدودیت اجرای مجازات اعدام و یا لغو چنین مجازاتی دعوت کرده‌اند.

فرضیه فرعی اول: خیر، قانون گذاری ایران، اعمال مجازات اعدام را همچنان مشروع دانسته و علی رغم جنبش الغای مجازات اعدام، در قوانین ایران تأثیر و تأثیری ملاحظه نمی‌گردد و قوانین ایران با استانداردهای جهانی مطابقت ندارند.

فرضیه فرعی دوم: آری، خیلی از کشورهای جهان، علی‌الخصوص کشورهای اروپایی و عضو شورای اروپا پیرو تصویب پروتکل‌های الحاقی ۶ و ۱۳ به کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی این مجازات را در کشور خود لغو کرده و یا حتی المقدور اجرا نمی‌کنند.

بعد از سوالات و فرضیه ها پیشینه موضوع مورد تحقیق امر مهم دیگری است که مورد توجه قرار گرفته است. حیات انسان با ارزش ترین دارایی وی محسوب می‌شود و اعدام شدیدترین مجازاتی است که در قوانین جزایی پیش بینی شده است به همین دلیل از دیرباز مورد بحث فلاسفه و دانشمندان به خصوص کیفر شناسان بوده و در دنیای معاصر نیز بدلیل احترام به حیات انسان‌ها و تمایلات انسان دوستی دامنۀ بحث آن ابعاد

گسترده‌تری یافته و کتب و مقالات و تحقیقات زیادی در این راستا نوشته شده است. ولی بدلیل این که قوانین کشور ما، براساس فقه و قواعد شرعی تدوین شده، تحقیقات انجام شده بیشتر از این بعد به مجازات اعدام پرداخته‌اند و کم‌تر به تطبیق و مقایسه اسناد و مقررات بین‌المللی با قوانین کیفری جمهوری اسلامی ایران در زمینه اعدام توجه شده است.

به عنوان مثال از جمله تحقیق‌هایی که به موضوع مجازات اعدام پرداخته‌اند عبارتند از: «حق حیات در نظام حقوقی اسلام» به نگارش شادی نیک‌نام، ۱۳۸۲، دانشگاه تهران، «فلسفه قصاص از دیدگاه اسلام» به نگارش قدرت‌اله خسروشاهی، ۱۳۷۶، دانشگاه تهران. این تحقیقات به بررسی مجازات اعدام در حقوق کیفری اسلام و ایران پرداخته و به جنبه بین‌المللی، و اسناد و مقررات بین‌المللی و منطقه‌ای توجهی ننموده‌اند.

تحقیق دیگری که در این زمینه موجود است و از بعد بین‌المللی اعدام را بررسی کرده: «حقوق بنیادین سرانبراهای بین‌المللی حمایت از آن» به نگارش مریم نوروزی، ۱۳۸۱، دانشگاه تهران است، که هرچند به بررسی حق حیات و مجازات اعدام از دیدگاه بین‌المللی پرداخته ولی در این تحفة بیشتر به جنبه تعهدات مثبت و منفی دولت‌ها پرداخته شده و اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای کاملاً بررسی نشده‌اند. بنابراین اکثر تحقیق‌های موجود، با رویکرد خاص حقوق اسلامی یا حققه داخلی یا حقوق بین‌الملل اعدام را بررسی کرده‌اند. این تحقیق در صدد است با توجه به دو رویکرد داخلی و جهانی (اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای) به بررسی اعدام بپردازد.

با توجه به این که هدف کلی تحقیق، بررسی مجازات اعدام در اسناد جهانی و منطقه‌ای می‌باشد؛ از روش توصیفی، تحلیلی استفاده شده است. زیرا در این تحقیق، وضع موجود در مورد مجازات اعدام و روند لغو در اسناد جهانی و منطقه‌ای، آمارهای جهانی و گزارش گزارشگران و سازمان‌های مختلف بین‌المللی، قانون کیفری ایران، نقشی که هنجارهای بین‌المللی در ایران داشته‌اند، بدون هیچ گونه دخالت استنتاجی ذهنی گزارش شده‌اند، و در آخر فقط نتایج عینی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته‌اند. در جمع‌آوری مطالب نیز از روش کتابخانه‌ای استفاده شده و کتاب‌ها و مقالات مختلفی برای نوشتن این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

روشن‌بودی است که برای شروع در هر تحقیقی مشکلات و موانعی وجود دارد در نوشتار حاضر نیز با توجه به این که حجم زیادی از این تحقیق در ارتباط با مسائل بین‌المللی (اسناد جهانی و منطقه‌ای) است و در این ارتباط نیز کتب و مقالات کاملی به زبان فارسی وجود ندارد، کتاب‌ها و مقالات متعددی برای استفاده ترجمه شده است. از طرفی

دیگر گستردگی مطالب، اسناد و پراکندگی جغرافیایی موجود به سختی‌های این تحقیق افزوده است.

از آنجا که بسیاری از واژه‌ها و اصطلاحات معانی گوناگون دارد، برای مشخص شدن مفهوم و مقصود هر یک از کلمات ذکر شده در عنوان نوشتار، به بررسی تعاریف و مفاهیم آن‌ها می‌پردازیم:

اسناد جهانی: منظور اسناد جهانی حقوق بشری اعم از معاهدات، قطعنامه‌ها، تصمیمات، تفسیر عمو می و ... می‌باشد که به موضوع مجازات اعدام و حق حیات پرداخته‌اند. ^۱ اسناد بین المللی و اسناد منطقه‌ای می‌گردد که در این زمینه به تصویب رسیده‌اند.

قانون ایران: منظور قوانین جزایی و کیفری و قوانینی می‌باشد که مجازات اعدام در آنها در نظر گرفته شده است. مانند قانون مجازات اسلامی و قوانین خاص مانند: قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری، عرف و رویه قضایی و دکترین در این مبحث جایگاهی ندارند.

مجازات اعدام: منظور از اعدام از بین بردن حیات شخصی است، در نتیجه جرمی که وی انجام داده است.

مجازات: مجازات عبارت از تنبیه و کیفری است که بر مرتکب جرم تحمیل می‌شود، مفهوم رنج از مفهوم مجازات غیرقابل تفکیک است، واقع رنج و تعب است که مشخص حقیقی مجازات می‌باشد، همین ضابطه، مجازات را در مسائل انضباطی که قبل از ارتکاب جرم برای جلوگیری از وقوع آن اعمال می‌شود، اقدمات مربوط به ترمیم زیان‌های ناشی از دعوای حقوقی تفکیک می‌نماید. مجازات را نباید با تأمین امنیت، در قوانین جزایی پیش بینی شده اشتباه نمود. راست است که این قبیل تدابیر از جهت این که دفاع و حمایت از جامعه می‌کند، شبیه مجازات است ولی چون اصل آن آمیخته با رنج و تعب متهم نمی‌باشد، از مفهوم مجازات خارج می‌گردد.^۲

در نهایت سازماندهی کتاب که بیان کننده ارکان و ساختار نوشتار می‌باشد، بیان می‌گردد.

مجازات اعدام از جمله کیفرهایی است که همواره مخالفان و موافقان بسیار زیادی را همراه خود کرده است و متعاقباً بحث و تبادل نظر پیرامون مناسب یا نامناسب بودن چنین

۱- عبدالحسین علی آبادی، با همکاری شیرین عبادی، **حقوق جنایی**، (تهران، بانک ملی ایران، ۱۳۵۲)، جلد

مجازاتی بوده و خواهد بود. اما آن چه این تحقیق سعی در پرداختن به آن دارد آن است که با نگاهی نو و از دریچه حقوق بشر به این مقوله نگریسته و از زاویه اسناد مطرح در سطح بین‌المللی که به عنوان اسناد حقوق بشری مطرح هستند و همچنین از زاویه داخلی و با بررسی قوانین ایران به آن بپردازد.

برای درک بهتر و آشنایی با هر مطلبی ابتدا لازم است تاریخچه و مبانی نظری آن بررسی گردد. بنابراین در بخش اول سیر تاریخی مجازات اعدام از دوران باستان و در اقوام و تمدن ها و ادیان گوناگون، ذکر گردیده تا روشن گردد که از زمان باستان تا کنون چه سیر تحولی در مجازات اعدام رخ داده و مخالفین و موافقین مجازات اعدام در طول تاریخ به نظری در مورد آن داشته اند.

در شش دوم نیز برای روشن شدن این امر که هر یک از اسناد الگا گر و محدود کننده چه نقش در بشرد مجازات اعدام بسوی لغو و محدودیت ایفا نموده اند، هر یک از اسناد منطقه ای بین‌المللی الگا گر و محدود کننده در دو فصل مجزا به بررسی لغو و محدودیت اعدام می‌پردازد.

بخش سوم نیز که در مورد مجازات اعدام در ایران می‌باشد بدلیل رویکرد خاص هر یک از انواع جداگانه مجازات‌ها، حدود قصاص و تعزیرات به مجازات سلب حیات، مجازات مرگ در سه بخش جداگانه بررسی شده است. در انتها نیز به دلیل اهمیت و بحث برانگیز بودن مجازات اعدام کودکان و نوجوانان، قسمت خاصی به این موضوع اختصاص داده شده است.

بنابراین مباحث و مسائل این پژوهش در سه بخش خود را به هدف نهایی این مقوله نزدیک می‌کند. در بخش نخست سعی گردیده سابقه و پیشینه تاریخی اعدام و نحوه اجرای آن در میان ملل مختلف و ادیان و مذاهب آسمانی و دنیوی مسیحیت و اسلام و همچنین تمدن‌های باستانی از قبیل روم، بابل، یونان، مورد مذاکره قرار بگیرد. در همین بخش راجع به مبانی نظری پاره‌ای از اندیشمندان از قبیل منتسکو (Montesquieu)، ژان ژاک روسو (Jean- Jacques Rousseau)، بکاریا (Beccaria)، بنتام (Bentham) در مورد مجازات اعدام، نظریات مخالفین و منتقدین این موضوع، همچنین اقدام بین‌المللی مؤثر در لغو این مجازات و آمارهای جهانی ارائه شده از سوی سازمان‌های معتبر بین‌المللی سخن گفته شده است. از دیگر مطالب حائز اهمیت در این بخش سیر تاریخی مجازات اعدام است. مجازات اعدام در سطح جهانی از دوران باستان، قرون وسطی، انقلاب کبیر فرانسه و نهایتاً عصر حاضر مورد بررسی قرار گرفته است. در بررسی تاریخچه مجازات اعدام در ایران جهت درک بهتر تاریخ این موضوع ابتدا سعی شده از زوایای مختلف

تاریخی به این موضوع نگریسته شود. بنابراین مجازات اعدام در ایران باستان، در دوره میانه ایران، یا به عبارتی از زمان فتح ایران به دست اعراب و رواج دین اسلام در ایران تا انقلاب مشروطه و در دوران معاصر، نظام کنونی جمهوری اسلامی ایران، با توجه به تأثیر دین مبین اسلام بر قوانین کنونی کشور مورد مذاقه قرار گرفته است.

بخش دوم تحت عنوان اقدامات جهانی در جهت ممنوعیت و محدودیت مجازات اعدام به تبیین وضعیت فعلی مجازات اعدام اعم از لغو یا حفظ و محدودیت آن می‌پردازد. این بخش در ده فصل مجزا، اقدامات بین‌المللی و منطقه‌ای در خصوص مجازات اعدام را بررسی می‌نماید. ابتدا فصل اول در دو گفتار اقدامات بین‌المللی و منطقه‌ای لغو مجازات اعدام را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد.

در این فصل اسناد بین‌المللی الغاگر همانند اساسنامه روم، کنوانسیون حقوق کودک و اسناد منطقه‌ای از اگر همانند پروتکل شماره ۶ و ۱۳ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی موسوم به کنوانسیون اروپایی حقوق بشر تجزیه و تحلیل می‌گردند و آشکار می‌گردد که در میان کشورهای جهان، کشورهای اروپایی تحت شمول کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و پروتکل‌های الحاقی آن، اقدام به لغو این مجازات نموده‌اند. در فصل دوم نیز، اقدامات بین‌المللی و منطقه‌ای در جهت محدودیت مجازات اعدام بررسی می‌شود. در این فصل نیز در دو گفتار اسناد جهانی همانند میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و سه کنوانسیون منطقه‌ای که به مجازات اعدام توجه کرده‌اند یعنی کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر و کنوانسیون آفریقایی حقوق بشر، تجزیه و تحلیل می‌گردند و ملاحظه می‌گردد که بعد از جنگ جهانی دوم، اسناد بسیاری سعی در محدودیت این مجازات حداقل در زمان صلح نهاده‌اند. نهایتاً برای درک بهتر موضوع و اقدامات صورت گرفته در جهت ممنوعیت و محدودیت مجازات اعدام و نتیجه‌گیری این بخش نیز در انتها ذکر می‌گردد.

آخرین بخش این نوشتار به بررسی مجازات اعدام در قوانین مختلف جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. مجازات‌های مستوجب اعدام در سه فصل حدود، قصاص، تعزیرات ذکر می‌گردد. در فصل حدود، پیش از آن که به بحث در مورد انواع جرائم حدی پرداخته شود، ابتداً از ماهیت و معنای حدود سخن گفته شده و سپس اقسام حدود همانند زنا، لواط، مساحقه و... بحث شده است. در بحث قصاص به معنای قصاص و انواع جرائمی که مستوجب قصاص هستند و مشکلات موجود در اجرای قصاص پرداخته شده است.

از دیگر موضوعات مورد بحث در این بخش، تحقیق درباره تعزیراتی است که مستوجب اعدام است. در این فصل علاوه بر قانون مجازات اسلامی، قوانین دیگری هم

که دربردارنده مجازات‌هایی برای جرائم تعزیری می‌باشند از قبیل قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح، جرائم مرتبط با مواد مخدر، اخلاگران نظام اقتصادی ذکر گردیده‌اند. علاوه بر نتیجه‌گیری که در انتهای تحقیق ذکر شده و در آن راهکار و پیشنهاداتی ارائه شده، در آخر هر بخش نتیجه‌گیری مربوط به آن بخش آورده شده است. در نتیجه‌گیری نهایی نیز به سؤالات مربوطه پاسخ داده شده و صحت فرضیه‌ها نیز روشن گردیده و همچنین راهکارها و پیشنهاداتی برای تسریع همه‌گیری لغو اعدام و مجازات‌های جانشین آن ذکر گردیده است.